

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 21

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 21

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2019

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

DOC. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Wolfgang Hock

Untersuchungen zu Daukšas Postille – IV. *Zur Textkonstitution* o 9

Birutė Triškaitė

Milkų šeima XVII–XVIII a. Prūsijos Lietuvoje: genealogijos rekonstrukcija o 73

Kotryna Rekašiūtė

Heinrichas Theodoras von Schönas: ryšiai su masonais o 127

Birutė Kabašinskaitė

Katekizmo pokyčiai XVIII–XIX a. pradžios lietuviškoje kalvinistų raštijoje o 147

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *Būdo* recepcija Maironio *Apsakymuose apie Lietuvos praeigą* (1891) o 165

Giedrius Subačius

Pirmosios Simono Daukanto knygos *Prasma lotynų kalbos* (1837)

raidės <I-, J->, <i-, j-> ir jų rinkėjai o 193

Jurgita Venckienė

Hektografinis *Trumpas lietuviškos gramatikos konspektas* –

nežinota XIX a. pabaigos gramatika o 209

Daina Urbonaitė, Loreta Vaicekauskienė

Gimtoji kalba mokykloje: Vakarų Europos švietimo paradigimų istorija

su šiandieninės Lietuvos prieskoniu o 233

Ramunė Čičirkaitė

Ar žodžio galo balsių ilgumą lemia kalbų kontaktai? Praeities mįslė

iš kelių kartų įvairiakalbių vilniečių perspektyvos (trukmės aspektas) o 255

Publikacijos (Publications)

Ona Aleknavičienė

Henriko Lyzijaus laišakai (1718, 1722) Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui I

dėl Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro o 283

Recenzijos (Reviews)

Reda Griškaitė

Recenzuojama: Aurelijus Gieda, *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*, 2017 o 311

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Reda Griškaitė, *Nuo botanikos iki istorijos: Paluknio dvaro literatė Aleksandra Volfgangaitė. Aleksandra Tekla Sofja Wolfgang, 1805–1861. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 10, 2016 o 331

Paweł Brudzyński

Recenzuojama: *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija: NOVUM TESTAMENTUM Domini Nostri Jefu CHristi Lithvanicâ Lingvâ donatum* o 339

Dalia Dilytė

Recenzuojama: Mikas Vaicekuskas (sud., par.), Daiva Krištopaitienė (par.), Kristijonas Donelaitis, *Raštai 2. Poetiniai tekstai. Metų eilutės ir žodžių junginiai, Metų fragmentas, Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą, pasakėčios, eilėraščiai, kiti eiliavimai*, Dokumentiniai ir kritiniai leidimai, vertimai, 2019 o 347

Dalia Satkauskytė

Recenzuojama: Arūnas Streikus, *Minties kolektyvizacija: cenzūra sovietų Lietuvoje*, 2018 o 353

Ruth Leiserowitz

Rezension von: Gitanas Nausėda, Vilija Gerulaitienė (Hrsg.), *Chronik der Schule zu Nidden*, 2013; Gitanas Nausėda, Vilija Gerulaitienė (sud.), *Nidos mokyklos kronika*, 2016 o 361

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Gytis Vaškelis

In memoriam Petruui, Petruui Kalibatui (1948–2019) o 371

Gytis Vaškelis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius

In memoriam

Petrui, Petrui Kalibatui (1948–2019)

2019 m. balandžio 28 d. netekome Petro Kalibato – spaustuvininko, leidėjo, mecenato, kolegos, draugo – neeilinės nepriklausomos Lietuvos asmenybės, kartu jautraus ir gilaus žmogaus, įeisiančio į Lietuvos spaudos istoriją, ir bendresne prasme – į Lietuvos kultūros istoriją. Jis neabejotinai užims deramą vietą ilgametėje garbingoje Vilniaus spaustuvininkų gretoje. Kai minėsime senuosius Vilniaus spaustuvininkų ir leidėjų – Pranciškaus Skorinos, Kuzmos Mamoničiaus, Juozapo Zavadskio, Petro Vileišio ar Martyno Kuktos – vardus, neabejotina, kad ir Petro Kalibato vardas stosis šalia šioje galerijoje. Tokią akimirką suprantame, kad kasdienybėje dažnai neįvertiname to, kas yra šalia, kas yra lyg ir savaimė, kad istorija kuriama žmonių, dirbančių ir gyvenančių šalia mūsų.

Petras Kalibatas gimė 1948 m. vasario 5 d. Šerių kaime Anykščių r. (dabar Kavarsko savivaldybė). Mokėsi Kavarsko vidurinėje mokykloje, 1966 m. baigė Anykščių Jono Biliūno vidurinę mokyklą. Nuo 1966 m. Petras gyveno ir dirbo Vilniuje. Įsidarbino Geologijos valdyboje, dirbdamas neakivaizdžiai studijavo Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) inžineriniame institute, 1973 m. įgijo inžinieriaus geologo specialybę. Dirbdamas Inžinerinių tyrinėjimų institute (nuo 1994 m. – bendrovė „Inžineriniai tyrinėjimai“), buvo inžinierius, vėliau – Kopijavimo skyriaus viršininkas.

Dar iki Atgimimo pradžios Petras nelegaliai daugino disidentinę literatūrą. Jau nepriklausomybės laikais, 1994 m., įkūrė vieną pirmųjų privačią spaustuvę „Petro ofsetas“, kiek vėliau pradėjo leisti knygas, dar vėliau ėmėsi retos ir sudėtingiausios knygų gamyboje veiklos – faksimilinių leidinių gamybos. Per ketvirtį amžiaus subūrė daugiau negu 100 žmonių spaustuvės kolektyvą. Jau daug metų pagrindinė spaustuvės produkcija – aukštos poligrafinės kokybės knygos, meno albumai, žurnalai, kalendoriai, plakatai, spausdinami Lietuvos ir, ypač paskutiniaisiais metais, užsienio užsakovams. Spaustuvė teikia sudėtingos knygrišystės paslaugas, taip pat vieninteliai Lietuvoje atlieka unikalius knygos bloko auksavimo ir dažymo darbus. Spaustuvėje senosios Vilniaus spaustuvininkų tradicijos derinamos su moderniaisiais poligrafijos pasiekimais, joje veikia moderniausia spaudos parengimo, spausdinimo, lankstymo, siuvimo, įrišimo įranga, kuri atitinka pačius aukščiausius sudėtingumo ir kokybės standartus.

Peter Kallala

Petro spausdintos knygos yra gavusios per pusę šimto diplomų Lietuvos ir Baltijos šalių gražiausių knygų konkursuose. Be kelių dešimčių knygų, 2005 m. Petras išleido ir unikalios dizaino Pauliaus Normanto knygą *Baltas* (dailininkė Sigutė Chlebinskaitė), kuri yra įrašyta į Lietuvos rekordų knygą kaip ilgiausia lankstytina knyga – *leporello*.

Šalia šiuolaikinės spaustuvės, Petro rūpesčiu yra sukurta vienintelė Vidurio ir Rytų Europoje tikros faksimilinės knygos gamybos technologinė linija, paremta griežtomis faksimilinių knygų gamybos taisyklėmis.

2010 m. Petru buvo įteiktas Lietuvos spaudos pramonės apdovanojimas už nuopelnus spaudos pramonei „Spaudos Atlantas“. Nuo 2003 m. jis buvo Knygos kolegijos, kurią įkūrė Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas, pirmininkas. Ilgus metus bendradarbiavo su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetu, taip pat buvo Lietuvos spaustuvininkų asociacijos tarybos narys (nuo 2010 m.), šios asociacijos Verslo ir mokslo bendradarbiavimo komiteto pirmininkas.

Jubiliejiniais Kristijono Donelaičio metais (2014) savomis lėšomis išleido Liudviko Rėzos parengtą pirmojo Donelaičio *Metų* (1818) leidimo faksimilę 100 numeruotų egzempliorių tiražu. Tai viena pirmųjų griežtus pasaulinius faksimilinių leidinių standartus atitinkanti knyga, ji pelnė „Lietuvos metų gaminio“ apdovanojimą (2015). 2017 m. parengtas ir išleistas Pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo *Katekizmo* (1547) – faksimilinis leidimas numeruotų 100 egzempliorių tiražu. Abiem projektams vadovavo ir juos realizavo Petro anūkė Kamilė Kalibataitė, šiuo metu vadovaujanti įmonei.

Petras buvo aktyvus Pasaulio anykštėnų bendrijos Vilniaus sambūrio narys, dalyvavo spaudos pramonės sklaidos veikloje, rėmė socialinius renginius, susijusius su menu ar knygomis. Nuolat bendradarbiavo su VGTU Poligrafinių mašinų katedra ir padėjo ruošti jaunus specialistus. Jis buvo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kasmetinės premijos už kūrybiškiausią metų knygą pirmasis mecenatas (nuo 2003 m.), Pasaulio anykštėnų bendrijos leidybos projektų organizatorius, šios bendrijos garbės narys (nuo 2010 m.), apdovanotas Pasaulio anykštėnų bendrijos medaliu (2010).

2019 m. vasario 14 d. Petras Kalibatas buvo apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu.

Šie Petro biografijos faktai yra svarbūs, bet ne patys svarbiausi jo gyvenimo akcentai. Daugelio kolegų, dėkingų užsakovų atmintyje jis išliks visada pasitempęs, su kostiumu, parištu kaklaraiščiu, visada nepriekaištingai žmonos Reginos išlygintais akinamai baltais marškiniais, ant kaktos krentančia nepaklusnių plaukų sruoga, kurią vis tekdavo šukuojant užversti į viršų, ar nerūpestingu ežiuku. Draugai savaitgaliais, poilsio dienomis užtikdavo jį spaustuvėje ir su megztiniu bei džinsais, bet tai jau buvo tik artimiausiųjų privilegija.

Manau, nesuklysiu, jei pasakysiu, kad paskutiniai trys nepriklausomybės dešimtmečiai buvo patys svarbiausi ir prasmingiausi Petro gyvenime, kaip tik tuo metu jis realizavo savo kūrybinį potencialą, drąsiai eidamas į visai naują gyvenimo etapą.

1994 m. iš bendrovės, kurios akcininkas buvo, išnuomotose patalpose, pusrūsyje, įkūrė nedidelę individualią įmonę kukliu pavadinimu „Petro ofsetas“. Pradėjęs spausdinti nedidele trečio formato spaudos mašina, palaipsniui išvystė plačią veiklą, ir šiandieninė spaustuvė sėkmingai plėtoja gamybą jau vienu didžiausių – pirmu plus formatu. Poligrafikai gerai žino, kokių pastangų ir lėšų reikia, kad pereitum į didesnius – antrą, antrą plus ir į dar didesnę dabartinį formatą, kokie iššūkiai laukia tame kelyje. Per keletą metų „Petro ofseto“ vardas tapo visuotinai žinomas, beveik bendrinis, o adresas – Žalgirio g. 90 – dažniausiai ir reiškė spaustuvę, nors ten buvo nemažai kitų įmonių. Pavadinimas labai gerai atspindėjo ir spaustuvės sąrangą, nes kaip tik pats Petras Kalibatas ir buvo jos esminė atrama. Išduosiu nedidelę viešą paslaptį: Petras yra rodęs laiškų, atėjusių jo vardu, kurie būdavo adresuoti savininkui – Petrui Ofsetui – ir tai nebuvo tokia jau didelė klaida, greičiau gyvenimo tiesos paradoksas, liudijantis asmens ir jo veiklos vienį.

Per tą ketvirtį amžiaus „Petro ofsetas“ virto dabartine didele ir modernia spaustuve, o Lietuvos poligrafijos pramonėje įvyko daugybė permainų: valdžios buvo pastatyta, vėliau privatizuota ir jau keletą metų sulyginata su žeme moderni ir naši regioninė spaustuvė „Vilspa“, bankrutavo tokie senieji poligrafijos milžinai, kaip paskutinė iškiliosios spaudos „Vaizdo“ spaustuvė A. Strazdelio gatvėje, per Rusijos ekonominę krizę žlugo nauja ir moderni spaustuvė „Litimo“, su savimi į užmarštį nusitraukusi ir puikiai dirbusią „Pradų“ leidyklą. Sudegė ir nebeprišikėlė „Sapnų sala“, neseniai po kelių reorganizacijų uždaryta legendinė „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Ekonominės krizės sužlugdė ne vieną dešimtį didesnių ir mažesnių spaustuvių, o „Petro ofsetas“, sėkmingai išplaukęs iš paskutinės 2007–2009 m. krizės, išėjo ne tik nebankrutavęs, bet ir gerokai sustiprėjęs: su naujomis spaudos mašinomis, rafinuotomis bloko formavimo, kieto rišimo knygų linijomis. Tai buvo aukščiausia klasė! Ir tai tik Petro įžvalgumo, racionalumo ir taupumo dėka. „Petro ofsetas“ šiandien yra viena didžiausių Lietuvos poligrafijos įmonių.

Petras nebuvo tipiškas verslininkas. Jam buvo svetimas išorinis blizgesys, gal net per daug jis ignoravo aplinkinį komfortą. Tačiau turėjo gyvą verslo supratimą, dažniau paremtą ne naujausiomis vadybos teorijomis, o greičiau prigimtaine nuojauta, instinktu, analize ir nuolatiniais skaičiavimais: jis viską perskaičiuodavo, permąstydavo daugybę kartų, kol priimdavo sprendimą. Kartu su verslo gysla turėjo labai stiprų tikėjimą, kad tik kultūra ir knygos, kaip būtinoji tos kultūros dalis, padės mums išlikti savimi šiame globaliame pasaulyje. Jam verslas nebuvo savitiksliis, jis visada turėjo ir kitą, aukštesnę matmenį, sakyčiau, kultūros misiją kaip programą, buvo šių dienų *kultūrtrėgeris* pačia klasiškiausia šio žodžio prasme.

Todėl daugelis savo darbams ieškojo kaip tik Petro. Atvažiuodavo visada asmeniškai, žinojo, kad darbą atiduos į geras rankas, kad viskas bus padaryta aukščiausiu lygiu. Spaustuvė ilgus metus buvo lyg „budinti vaistinė“, priimdavo vėluojančius ar jau „sudegusius“ užsakymus, per galvą verčiantis būdavo spausdinama, pažadētu laiku – atlikta, ir laimingi užsakovai su supakuota produkcija išvažiuodavo iš spaus-

tuvės kiemo. Nesvarbu, kas jie būdavo tie užsakovai: Seimo nariai ar bibliotekininkai, kolekcininkai ar šiaip dėkingi autoriai – Petruį jie buvo vienodai svarbūs. Tad, jei kas klausdavo: „Kur spausdinatės?“, atsakymas būdavo paprastas: „Pas Petra“, ir to visiškai pakakdavo nustatyti spaustuvę.

Jo duotas žodis buvo garantas, tvirtas kaip uola (gr. πέτρος – uola). Net ir spaustuvės ženklas, kurį gal 1997 m. sukūrė dailininkas Saulius Chlebinskas, dominantė yra Petro parašas, reiškiantis jo asmeninę ir neatšaukiamą garantiją – „pasakiau ir pasirašiau“. Tais permainų laikais tai buvo labai svarbu ir dar neįprasta.

Bendrovės pusrūsis nebuvo pritaikytas spaustuvės reikmėms, tad augant apimtims nuolat, nenutraukiant gamybos, tekdavo griauti ne tik vidines pertvaras, bet ir išorines sienas – vis didesnėms spaudos mašinoms įkelti. Kartais užtekdavo praardyti sieną po langais, o kartais griovimo ir patalpų jungimo darbai reikalavdavo kelių mėnesių pertvarkos.

Šiandieninė knygų spaustuvė privalo turėti vos ne maksimalią gamą specializuotos įrangos, pradedant nuo kompiuterizuoto reprocentro, spaudos formų parengimo mašinos, spaustuvės širdies – keturspalvių lakštinių spaudos mašinų, lankstymo, parinkimo, siuvimo, knygos bloko formavimo, viršelių gamybos, kieto įrišimo linijos ir baigiant smulkesniais – žurnalų segimo, knygų apipjovimo, brošiūrų klijavimo, įpakavimo įrenginiais, klijavimo ir kitomis mašinomis.

O gamyba paprastai pilna netikėtumų ir įtampos. Mašinų gedimai, vėluojantis technikos servisas, brokuotas popierius, atsilikimas nuo grafiko, o kartais ir pasitaikantis gamybos brokas – visa tai laikė Petra pastovioje įtampoje. Visko yra buvę. Prisimenu, kartą ir pačiam teko dalyvauti įtemptoje situacijoje.

Šiuolaikinės keturspalvės spaudos mašinos – keliasdešimt tonų sveriantys ir labai jautrūs visiškai kompiuterizuoti įrenginiai. Galingas ratinis kranas, kėlęs iš sunkvežimio milijonus kainuojančią „Man Roland“ spaudos mašiną, pradėjo svirti, priekiniai ratai jau pakilo nuo žemės, o mes, gal tuzinas mašinos įkėlimą stebėjusių žmonių, trumpą pusiausvyros akimirką suprėtę, kad tuoj ji gali təkštis visu savo svoriu ant žemės, šokome ant krano priekio ir taip atstatėme trapų balansą. Nedaug tereikėjo, ir situaciją sugrąžinome į stabilią padėtį. Viskas baigėsi gerai, sunku net numatyti, kas galėjo atsitikti, mašinos atsitrengus į žemę, kad ir nestipriai, ir kaip turėjo jaustis Petras, stovintis šalia.

Realybė tokia, kad knygos – tai sausa spaustuvės duona kasdieninė, nors kartu ir gamybos stabilumo pamatas, reikalaujantis daug investicijų, naujausios ir labai specializuotos brangios įrangos, darbuotojų, daug vargo, bet neduodančios didesnio pelno. Šiandien paprasčiau pasistatyti kokią didelę mašiną ir spausdinti porą savaitių tą pačią etiketę, išskirtinėti kokią dangtelį ar gaminti kartoninę pakuotę, nereikalaujančią po spausdinimo daugybės kitų darbų.

Nors ir neturėjo sistemingo poligrafinio išsilavinimo, Petras daug skaitė naujausios poligrafinės literatūros, puikiai mokėjo perimti naujoves, surasti reikiamus specialistus ir juos pritraukti, sekė naujienas, nuolat lankydavo poligrafijos mugės Vokietijoje.

je, Lenkijoje, pasižvalgydavo kolegų spaustuvėse ir pats priimdavo tiekėjus ir interesantus. Rinkdamasis naujas investicijų kryptis mokėjo išlaukti, susikurti palankiausią derybinę poziciją. Sutartis ilgai brandindavo, bet jei jau pasirašydavo, tai šventai vykdavo įsipareigojimus be diskusijų.

Neturėjo skųstis Petru ir medžiagų tiekėjai: suderėjęs kainą ir sąlygas, net turėdamas tam tikrų atidėjimų, sąžiningai laiku, kai galėjo ir anksčiau termino, pirmiausia apmokėdavo medžiagų sąskaitas ir tyliai piktindavosi, matydamas viešai metų gale skelbiamą tiekėjų pelną ar tų tiekėjų į skolą finansuotas žlugusias įmones, kai jis tų atidėjimų nebegaudavo.

Petras turėjo tvirtą garbės kodeksą. Tai vertino visi – ir kolegos, ir konkurentai. Duotas žodis buvo šventas reikalas, jo laikėsi pats ir pagal tai vertino kitus. Pasitaisydavo tokių, kurie bandydavo tuo ciniškai naudotis. Tokie neilgai trukus išnykdavo iš užsakovų rato. Kritiniu atveju jiems būdavo taikoma išankstinio mokėjimo sistema.

Vieno dalyko, ko nemokėjo Petras – tai ilsėtis. Vienintelį kartą teko savomis akimis matyti jį Šventojoje atostogaujant gal prieš penkiolika metų, bet ir tas kelias dienas telefonas nuolat buvo prie ausies. Savaitgaliais, turėdamas kiek laisvo laiko, dirbdavo sode, daug skaitydavo, nors neperskaitytų knygų lentynos tik augo. Namie dažniausiai skaičiuodavo, dėliodamas verslo plėtros planus. Tad nedidelės atokvėpio minutės daugiausia būdavo šeimos šventės su žmona, vaikais ir anūkais.

O štai ką tikrai mokėjo – tai ironiškai žvelgti į aplinką, pirmiausia į save. Galėjo pasakoti, kaip teko labai greitai vieną pirmadienį nusipirkti mobilųjį telefoną, nes savaitgalį užsakovas, neradęs Petro, didelį užsakymą perdavė kitai spaustuvei. Ar į klausimą „Kaip sekasi?“ dažniausiai atsakydavo „Ačiū, blogai“, ir tai reiškė, kad viskas gal ir gerai. Tokių istorijų galėtų papasakoti ne vienas, bendravęs su Petru.

Kartais jo spaustuvėje nebūdavo diena ar kelias, savaitę. Tai galėjo reikšti tik viena: Petras išvykęs į poligrafijos parodas Dortmunde, Poznanėje, kur turi progą gyvai stebėti veikiančią pirktiną įrangą, ar į giminingas spaustuves Latvijoje bei Estijoje, o gal ieško nenaujos įrangos Lenkijoje, Vokietijoje, Austrijoje. Aišku, nepraleisdavo Vilniaus knygų mugių.

Būdavo ir išimčių. Su grupe draugų 2002 m. rudenį nepraleido progos aplankyti Frankfurto knygų mugės, kai Lietuva buvo mugės viešnia. Tai beveik ir visos jo kelionės per ketvirtį amžiaus, jei neskaičiuosime kelionių pas mamą gimtajame Šerių kaime, kapų lankymo ar išvykų į Anykščių ir Kavarsko šventes, kur jį kviesdavo ir laukdavo.

Apie vieną retą ir ilgai jo brandintą kelionę, kuri įvyko 2010-ųjų spalį, kai teko su Petru keliauti į Frankfurto mugę ir Prahą, norėčiau papasakoti, nes jam tai buvo svarbi kelionė. Važiuojome keturiose jo mašina, kartu su mumis – anūke Kamilė ir knygų dailininkė Elona Marija Ložytė. Rengdamasis leisti faksimilinius leidinius, Petras norėjo savomis akimis pamatyti ir Kamilei parodyti kelias faksimilinių knygų leidyklas, pasišnekėti su tų knygų leidėjais, paieškoti retų medžiagų tiekėjų. Deja,

Frankfurto knygų mugė nuvydė: po malonių žodžių apie savo knygas, vos išgirde, kad čia kažkas nori leisti pat tokius pat faksimilinius leidinius, nuleisdavo tokią savotišką nematomą uždangą, ir būdavo aišku, kad niekas su tavimi daugiau čia nekalbės. Atsigavome tik Prahoje, kur mūsų Lietuvos draugo prof. Iljos Lemeškino pastangomis pavyko pasikalbėti su keliais čekų poligrafijos meistris, aplankyti Prahos Karolio universiteto knygų dirbtuves, ir ten mielai mus priėmusį tų dirbtuvių sielą – knygrišį Janą Hybnerį, išgirsti atviresnių pasakojimų apie faksimilių leidybos praktinę veiklą, medžiagų tiekėjus, knygų paklausą ir platinimą. Čekų knygos kultūros tradicijos turi galias šaknis, čia gyva knygrišio profesija, išlaikanti ir puoselėjanti senąsias spaudos technologijas, pagarbą savo profesijai.

Turėčiau paaiškinti, kad faksimilių leidyba yra labai brangus ir sudėtingas procesas. Tai toks savotiškas knygų klonų gaminimas, daugelis jas painioja su reprintinėmis knygomis. Tikrosios faksimilės leidžiamos, kai knyga yra labai sena, vertinga ar išlikęs vos vienas kitas egzempliorius. Procesas reikalauja ne tik išmanymo, bet didelių investicijų, kruopštaus parengiamojo darbo, retų medžiagų ir, kas labai svarbu, rimtų užsakovų. Egzistuoja griežtos faksimilinių leidinių taisyklės. Artimiausiai tokie meistrai Europoje išsikūrę Lenkijoje, prie Gdansko, bet ir jie neišlaiko aukštų standartų, dažnai supaprastina gamybos procesus, didesnę dėmesį kreipia į išorinį knygos efektą. Vyrauja komercinis požiūris į faksimilę, o ne į taisyklingą knygos atkūrimą. Senieji tokių knygų meistrai tradiciškai išsikūrę Vakarų Europoje: Ispanijoje, Italijoje, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, dabar jau ir Čekijoje, o Vidurio ir Rytų Europoje tokios tradicijos (kaip ir labai senų rankraščių ar spausdintų retų leidinių) nėra puoselėjamos ir dėl paklausos nebuvimo, ir dėl esamos leidinių nomenklatūros ribotumo. Tad Petro pasiryžimas buvo labai ambicingas ir nusisekęs.

Bet labiausiai iš tos intensyvios ir sunkios išvykos išliko puiki atmosfera ir Vokietijos miestų – Erfurto, Frankfurto – vaizdai, kad ir ne pirmą kartą aplankytas Gutenbergo muziejus Mainze, vienas geriausių rašto, poligrafijos ir knygų pasaulio muziejų pasaulyje, su gausiomis kolekcijomis ir puikiu ekspozicijos metodiniu išdėstymu. Petras ilgam su Elona Marija buvo sustoję kiek nuošaliau esančiose ir ne visų aplankomose senųjų civilizacijų salėse, tyrinėjo finikiečių rašto pavyzdžius ir artefaktus, turtingas kinų, japonų senųjų knygų kolekcijas.

Ilgam Petrai įstrigo ir labai turininga Iljos Lemeškino ekskursija po senąją Prahą, prasidedanti ties Pranciškaus Skorinos paminklu, einanti per visą senamiestį, lituanistines miesto vietas. Ypač patiko trumpas ir netikėtas sustojimas viename iš Prahos alaus barų, kur sulaukęs sluoksniais supilstyto šviesaus ir tamsaus alaus bokalo, Petras ilgai prisiminė šią atrakciją. Tą kelionę labai šiltai prisiminė dar ir šį pavasarį, sakydamas, kad būtų gerai buvę ją pakartoti.

Pirmą kartą sunki liga Petrą išbandė jau senokai, jis ir pats, ir su šeimos pagalba kovojo ir tą kovą laimėjo, su ironija sakydamas, kad ne liga nužudo, o vaistai nuo jos, ir jei atlaikai gydymą, tai ir liga nebebaisi. Grįžo į darbą, džiaugėsi oficialia remisija, medikų paskelbta po penkerių metų, t. y. visišku pasveikimu. Bet liga po

kurio laiko klastingai sugrįžo ir šį kartą kirto negailestingai. Jo paskutiniai metai buvo daugiau kova ne tiek su liga, kiek su savimi, nors Petras stojiškai kovojo iki paskutinių dienų.

Atgulęs Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje šiandien jis ilsisi tarp nemažo būrio paskutiniais dešimtmečiais atrastų dėkingų, mielų draugų ir kolegų. Sunku, bet prasmingą gyvenimą nugyveno, daugeliui žmonių padėjo sunkią valandą ir geru žodžiu, ir prasmingais darbais. Šeimai paliko nelengvą įpareigojimą – tęsti ir vystyti verslą, išlaikyti aukštai iškeltą jo vardo garbės kodeksą. Šiandien tikėdamas Petro darbų tąsa, nuoširdžiai linkiu stiprybės be įprastos ir esminės atramos likusiai Petro šeimai: Reginai, Auksei, Gintarui, Kamilei, Karolinai, Vainiui, Vyčiui, visiems tiems, kurie jam buvo labai svarbūs ir kasdienybėje, ir apie kuriuos galvodamas jis rikiavo visą savo gyvenimą. Tai teikia stipraus optimizmo, kad Petras ne tik išliks mūsų atmintyje, bet ir jo darbai bus pavyzdys mums visiems dar ilgus metus.

Iam requiesce in pace, Petre, fecisti, quod potuisti, faciant meliora potentes!

GYTIS VAŠKELIS

Gauta 2019 m. rugpjūčio 2 d.

Leidybos centras

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6

LT-10308 Vilnius, Lietuva

el. p.: gytis@liti.lt

ARCHIVUM

Lithuanicum 21, 2019

Leidžiamas kartą per metus / Annual

DAILININKAS

Alfonsas Žvilius

MAKETUOTOJAI

Nijolė Juozapaitienė

Saulius Juozapaitis

REDAKTORĖS

Irena Štikonaitė

Jūratė Sviackevičienė

KOREKTORĖ

Aldona Kaluinienė

Lietuvos
mokslo
taryba

ARCHIVUM *Lithuanicum*

21 tomo (2019) leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA pagal Valstybinę

lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024

metų programą (projekto finansavimo

sutartis Nr. S-LIP-19-12)

REDAKTORIŲ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

ARCHIVUM *Lithuanicum*

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, Lietuva

www.istorija.lt/journals/archivum-lithuanicum/

Tel. (+370 5) 261 44 36

SPAUSTUVĖ / PRINTER

UAB Petro ofsetas

Naujoji Riononių g. 25C, LT-03153 Vilnius, Lietuva

Tel. (+370 5) 273 33 47

2019 12 03

Tiražas 250 egz.